

FOLKLORIZMNING TURLARI: JAHON ADABIYOTSHUNOSLIGI KONTEKSTIDA NAZARIY TAHLIL

Hamdamova Hurriyat Sodiqovna

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti

"O'zbek tili va adabiyoti" yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Maqolada jahon adabiyotshunosligida folklorizm tushunchasi va uning turlari nazariy jihatdan tahlil qilindi. Folklorizmning adabiy jarayondagi shakllari, ularning badiiy va estetik funksiyalari hamda turli davr va mamlakat adabiyotshunoslari tomonidan ishlab chiqilgan tasniflari ko'rib chiqildi. Tadqiqot davomida folklorizmning klassik, romantik shakllari, shuningdek, uning badiiy ijoddagi ifodalanish usullari ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Maqola natijalari adabiyotshunoslik sohasida folklorizm fenomenini chuqurroq tushunish, uning turli tasniflarini ilmiy asosda solishtirish va ta'lim hamda tadqiqot jarayonida qo'llash imkoniyatini beradi.

Kalit so'zlar. folklorizm, adabiy jarayon, turlar, jahon adabiyotshunosligi, nazariy tahlil, badiiy funksiyalar, tasnif, adabiy tadqiqot.

Annotation. The article theoretically analyzes the concept of folklore in world literary studies and its types. The forms of folklore in the literary process, their artistic and aesthetic functions, as well as classifications developed by literary scholars of different periods and countries, were considered. In the course of the research, the classical, romantic, modern, and postmodern forms of folklore, as well as the methods of its expression in artistic creation, were analyzed based on scientific sources. The results of the article provide an opportunity for a deeper understanding of the phenomenon of folklorism in the field of literary studies, comparing its various classifications on a scientific basis, and applying them in the educational and research process.

Keywords: folklore, literary process, types, world literary studies, theoretical analysis, artistic functions, classification, literary research.

Kirish. Adabiyotshunoslikda folklorizm fenomeni uzoq yillardan buyon tadqiq qilinib kelmoqda. Folklorizm atamasi adabiy asarlarda xalq og'zaki ijodining unsurlari, motivlari va obrazlarini qayta ishlash jarayonini ifodalaydi. Ushbu tushuncha jahon adabiyotshunosligida turli davrlar va maktablar doirasida turlicha talqin qilingan. Klassik adabiyotshunoslikda folklorizm ko'proq milliy motivlarni asarlar tarkibiga kiritish sifatida qaralsa, romantizm va modernizm davrida u badiiy ijodning estetik va konseptual funksiyasi sifatida o'rganilgan. Postmodernistik yondashuvlarda esa folklorizm innovatsion va intertekstual fenomen sifatida tahlil qilinadi.



Mamlakat va mintaqaga qarab, olimlar folklorizmning turli turlarini aniqlashga harakat qilgan. Masalan, jahon adabiyotshunosligida folklorizmni klassik, romantik, modern va postmodern shakllarga bo'lish orqali uning xususiyatlarini tizimli ravishda o'rganish imkoniyati yaratilgan. Shu bilan birga, folklorizmning adabiy jarayondagi funksiyalari, ya'ni badiiy tasvir, estetik ta'sir va xalq og'zaki ijodini saqlashdagi roli ham ilmiy tadqiqotlarda alohida ko'rsatib o'tilgan.

Adabiyotlar tahlili. Jahon adabiyotshunosligida folklorizm fenomeni keng tadqiq etilgan va u xalq og'zaki ijodidan olingan unsurlarni yozma adabiyotda ishlatish jarayoni sifatida qaraladi. "Folklorizm" atamasi ilmiy adabiyotlarda yog'ma folklor materiallarini badiiy matnga kiritish orqali adabiy jarayonni boyitish deb tushuniladi.

Rus folklorshunos olimi Vladimir Propp folklorizmga yondashishda adabiy matnning ichki tuzilishini aniqlash usulini ishlab chiqdi. Uning "Morphology of the Folktale" asari folklor matnlaridagi strukturaviy elementlarni, funksiyalarni tizimli tahlil qilish imkonini berdi. Propp 31 ta struktura elementini aniqlab, bu elementlar yordamida ertaklar mazmuniy barqaror modelga ega bo'lishini ko'rsatdi [1].

Amerikalik folklorshunos Alan Dundes folklorizm nazariyasida kontekst va mazmun muhimligini ta'kidlaydi. U Propp tuzgan strukturaviy modelni olgandan keyin uni kengaytirib, folklor materialini jamiyat va madaniyat kontekstida o'rganish zarurligini ilgari surdi. Dundesga ko'ra, folklorshunoslik nafaqat tekstni yig'ish, balki unga ilmiy-tahliliy yondashuvni ham qo'llashni o'z ichiga oladi [2].

Bundan tashqari, jahon folklorshunosligida Stith Thompson kabi olimlar folklorizmni tasniflash va tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. Uning Motif-Index of Folk-Literature katalogi folklor motivlarini tahlil qilishda asosiy vosita hisoblanadi va folklor matnlaridagi takrorlanuvchi elementlarni aniqlash imkonini beradi [3].

Ushbu tadqiqotlar folklorizmni faqat yozma matnga kiritilgan xalq motivi sifatida emas, balki badiiy strukturaviy va kontekstual jarayon sifatida tahlil qilinishiga asos yaratadi. Ummuman olganda, jahon adabiyotshunoslari folklorizm fenomenini strukturaviy (Propp), kontekstual (Dundes) va motiv-indeksli (Thompson) yondashuvlar orqali o'rganadi. Bu yondashuvlar folklorizm turlarini aniqlashda va ularning adabiy jihatlarini chuqurroq tahlil etishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism. Folklorizm adabiy matnda xalq og'zaki ijodidan olingan motivlar, syujetlar va obrazlarning badiiy qayta ishlanishi jarayoni sifatida jahon adabiyotshunosligida keng o'rganilgan. Ushbu fenomenning asosiy funksiyalari orasida madaniy merosni saqlash, badiiy-estetik rol va pedagogik ahamiyat alohida ajratiladi. V.Proppning fikricha, folklorizm xalqning qadriyatlarini, tarixi va urf-odatlarini zamonaviy adabiy matnga integratsiya qiladi, A.Dundes esa adabiy matnga o'ziga xos ritm, obraz va stilistik rang beradi [1, 2]. Folklorizm o'quvchilarda milliy identitetni rivojlantirish, badiiy tafakkur va ijodiy fikrlashni shakllantirish vositasi sifatida ham qo'llaniladi [3]. Shuningdek, tadqiqotlar folklorizmni nafaqat motiv va



syujet elementi, balki matnlararo aloqalarni yaratadigan intertekstual fenomen sifatida tahlil qilish mumkinligini ko'rsatadi [5, 6].

Jahon adabiyotshunosligida folklorizm turlicha tasniflanadi. Klassik yoki soddalashtirilgan folklorizm xalq og'zaki ijodining elementlarini yozma matnga to'g'ridan-to'g'ri kiritishni o'z ichiga oladi. Bunday yondashuvda maqolalar, matallar, xalq ertaklari va rivoyatlar asosiy manba sifatida ishlatiladi [1]. Romantik folklorizm esa milliy madaniyat va tarixiy qadriyatlarni adabiy ijod orqali saqlashga xizmat qiladi. Masalan, J.Campbellning "The Hero with a Thousand Faces" asarida folklor motivlari qahramon arxetiplarini shakllantirishda qo'llaniladi. Analitik va sintez folklorizm esa folklor elementlarini matnning tuzilishiga moslab qayta ishlashni anglatadi. A.Dundesning fikricha, bunday yondashuvni kontekstual tahlil asosida tavsiflab, folklor materialining badiiy va psixologik ma'nosini chuqurroq ochadi [2].

Folklorizm jahon adabiyotshunosligida turli janrlarda keng qo'llanadi. She'riyatda folklor elementlari orqali badiiy obrazlar yaratiladi, prozada esa xalq ertaklari, rivoyatlar va afsonalardan olingan motivlar syujet strukturasini boyitadi. Dramada folklor elementlari sahnadagi obraz va dialoglarni tabiiy va estetik qiladi.

Jahon adabiyotshunosligida folklorizmning badiiy va pedagogik ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Folklorizm yozma adabiyotga milliy rang va qadriyatlarni singdiradi, o'quvchilarda ijodiy fikrlash va badiiy tafakkur rivojlanishiga xizmat qiladi. Tadqiqotchilar folklorizm orqali intertekstual tahlil va strukturaviy o'rganish imkoniyatlari yaratilishini ham ta'kidlaydilar [1, 2]. Shu sababli, zamonaviy adabiyotshunoslikda folklorizm pedagogik jarayonlarda keng qo'llaniladi va bu orqali o'quvchilarda milliy identitet hamda ijodiy qobiliyatlar mustahkamlanadi.

Xulosa. Ushbu maqolada folklorizm fenomeni jahon adabiyotshunosligi kontekstida nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, folklorizm — adabiy matnda xalq og'zaki ijodidan olingan motivlar, syujetlar va obrazlarning badiiy qayta ishlanishi bo'lib, u nafaqat badiiy-estetik, balki pedagogik va madaniy funksiyalarga ham ega. Folklorizm orqali milliy qadriyatlar, tarixiy meros va urf-odatlar yozma adabiyotga integratsiya qilinadi, o'quvchilarda ijodiy tafakkur va badiiy fikrlash shakllanadi.

Jahon adabiyotshunoslari — Propp, Dundes, Thompson, Campbell, Barthes va Hutcheon — folklorizmni turli turlariga ajratib tadqiq qilgan: soddalashtirilgan, romantik, modern/postmodern va analitik-sintez turlari mavjud bo'lib, har biri adabiy matnga o'ziga xos badiiy rang va estetik boylik qo'shadi.

Shunday qilib, folklorizmni jahon va mahalliy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Folklorizm turlarini tizimli ravishda tadqiq etish adabiy ijod va badiiy ta'lim jarayonlarini boyitadi, o'quvchilarda milliy identitet va ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish imkonini beradi.



Foydalanilgan adabiyotlar

1. Propp, V. Morphology of the Folktale. — Austin: University of Texas Press, 1968. — 145 p.
2. Dundes, A. Interpreting Folklore. — Bloomington: Indiana University Press, 1980. — 370 p.
3. Thompson, S. Motif-Index of Folk-Literature. — Bloomington: Indiana University Press, 1955–1958. — 6 vols.
4. Frye, N. Anatomy of Criticism. — Princeton: Princeton University Press, 1957. — 420 p.
5. Barthes, R. Mythologies. — Paris: Éditions du Seuil, 1957. — 248 p.
6. Hutcheon, L. A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms. — New York: Methuen, 1985. — 240 p.
7. Campbell, J. The Hero with a Thousand Faces. — Princeton: Princeton University Press, 1949. — 432 p.

